

UNIVERZITET U NIŠU
EKONOMSKI FAKULTET
Časopis "EKONOMSKE TEME"
Godina izlaženja XLVII, br. 2, 2009., str. 191-199
Adresa: Trg kralja Aleksandra Ujedinitelja 11, 18000 Niš
Tel: +381 18 528 601 Fax: +381 18 523 268

KARAKTERISTIKE KRETANJA POLJOPRIVREDNOG STANOVNIŠTVA BEOGRADA PREMA POPISU IZ 2002. GODINE

Mr Zoran Simonović*
Mr Branko Mihailović*
Dr Dragoljub Simonović*

***Rezime:** Proces smanjenja poljoprivrednog stanovništva Grada Beograda biće i dalje zastupljen, ali ne tako dinamično kao ranijih godina. U budućnosti će se sve manji broj ljudi baviti poljoprivrednom proizvodnjom i živeti od nje. Doći će do uvećanja broja radnika u nepoljoprivrednim zanimanjima. Sa druge strane smanjenje broja poljoprivrednog stanovništva, naročito aktivnog poljoprivrednog stanovništva vodi produktivnijoj i racionalnijoj poljoprivrednoj proizvodnji. Transfer radne snage iz poljoprivrede u nepoljoprivredne delatnosti ima uticaja i na razvoj poljoprivrede i na razvoj delatnosti u koje ta radna snaga dolazi.*

***Ključne reči:** poljoprivredno stanovništvo, tranzicija, zaposlenost radne snage.*

Uvod

Prema popisu stanovništva iz 2002. godine, na široj teritoriji Beograda živi 1.576.124 stalna stanovnika, a na užoj 1.273.651 stanovnika. Najveća opština po broju stanovnika je Novi Beograd sa 217.773 stanovnika, a najmanja je Sopot sa 20.390 stanovnika.

* Institut za ekonomiku poljoprivrede - Beograd

• Ekonomski fakultet - Niš

Rad predstavlja deo rezultata istraživanja na projektu br. 149007D "Multifunkcionalna poljoprivreda i ruralni razvoj u funkciji uključivanja Republike Srbije u Evropsku Uniju" finansiranog od strane MNZŽS.

UDK 314.93; Pregledni rad

Primljeno: 15.12.2008.

Na osnovu popisa stanovništva iz 1991. i 2002. godine primećujemo nejednak trend porasta ili pada stanovništva koji je zastupljen u gradskim opštinama Beograda. U nekim opštinama imamo prirodni priraštaj, dok u drugim imamo smanjenje broja stanovnika. Generalno posmatrano porast stanovnika na području grada Beograda prosečno godišnje na 1000 stanovnika iznosi 1,4. Odnosno broj stanovnika Beograda se povećao u ovom periodu za 25.000 stanovnika. Ovaj registrovani rast je ostvaren isključivo sa povećanjem broja stanovnika van užeg gradskog područja (naselje Beograd). Poslednjih pet godina porast broja stanovnika Beograda raste prosečno 5000 stanovnika godišnje. Ovaj porast je uslovljen pozitivnim mehaničkim priraštajem odnosno doseljavanjem stanovništva.

Kretanje poljoprivrednog stanovništva

Proces industrijalizacije je odigrao značajnu ulogu u smanjenju broja poljoprivrednog stanovništva. Zakonitost privrednog razvoja ogleda se u tome da poljoprivreda kao jedna od privrednih grana stalno gubi na značaju u odnosu na druge grane privrede. Odlazak stanovništva iz poljoprivrede i ubrzavanje tempa tog odlaska su bili velikim delom uslovljeni razlikom ekonomske razvijenosti sela i grada i socijalnog položaja zemljoradnika i radnika u drugim delatnostima.

Tabela 1. Poljoprivreno i nepoljoprivredno stanovništvo Grada Beograda

	1961		2002	
	poljoprivredno	nepoljoprivredno	poljoprivredno	nepoljoprivredno
Ukupno	15,4	84,6	2,3	97,7
Opštine na užem području grada ¹	5,6	94,4	0,8	99,2
Opštine na širem području grada ²	49,4	50,6	8,4	91,6

Izvor: Statistički godišnjak Beograda 1979, Bgd. 1980, str. 113, Popis stanovništva 2002, knj. 19 str. 12-20.

Grad Beograd spada u visoko urabanizovane sredine u kojima je poljoprivreda samo jedna od privrednih delatnosti. Poljoprivredom se bavi nešto više od 2% ukupnog stanovništva. Trend u kome se sve manje stanovnika bavi poljoprivredom dovodi do izjednačavanja područja Grada

¹ Opštine sa užeg područja: Čukarica, Novi Beograd, Palilula, Savski venac, Stari grad, Voždovac, Vračar, Zemun, Zvezdara, Rakovica.

² Opštine na širem području grada: Barajevo, Grocka, Lazarevac, Mladenovac, Obrenovac, Sopot.

**Karakteristike kretanja poljoprivrednog stanovništva Beograda
prema popisu iz 2002. godine**

Beograda sa urbanim sredinama visoko razvijenih zemalja (Velika Britanija, SAD ili Nemačka).

Na osnovu Tabele 1. gde su dati uporedni podaci iz 1961. sa podacima iz 2002. godine. možemo da uočimo stalni trend opadanja poljoprivrednog stanovništva. Uočava se konstantno smanjenje poljoprivrednog stanovništva Beograda u odnosu na nepoljoprivredno i to od 15,4% 1961. godine na 2,3% 2002. godine.

Najveća pokretljivost stanovništva bila je u najnerazvijenijim opštinama. U prigradskim naseljima su se događale uglavnom dnevne migracije. Doduše, smanjenje broja poljoprivrednog stanovništva, naročito aktivnog poljoprivrednog stanovništva vodi produktivnijoj i racionalnijoj poljoprivrednoj proizvodnji. Generalno posmatrano poljoprivredno stanovništvo ostaje značajan faktor ukupnog razvoja. Ta pokretljivost doprinosi sve više ukidanju razlika između sela i grada i obezbeđuje ravnomerniji razmeštaj kadrovskog dela proizvodnih snaga u okviru nacionalne teritorije.

Uopšteno posmatrano problemi sa kojima se sreće poljoprivredno stanovništvo Srbije je slično ili isto i na teritoriji grada Beograda.

Tabela 2. Poljoprivredno stanovništvo, po popisu 2002.

Grad Opština	Poljoprivredno stanovništvo			Aktivno poljoprivredno stanovništvo		
	svega	žensko	%	svega	žensko	%
Grad Beograd	35629	17292	48	23041	9758	42
Barajevo	1864	879	47	1411	610	43
Voždovac	743	379	51	426	181	42
Vračar	117	55	47	46	25	54
Grocka	6366	3014	47	3931	1515	38
Zvezdara	629	301	47	296	109	39
Zemun	1263	568	45	681	238	35
Lazarevac	2316	1291	56	1735	914	53
Mladenovac	5212	2560	49	3595	1585	44
Novi Beograd	548	260	47	255	106	41
Obrenovac	7340	3541	48	4837	2033	42
Palilula	4206	2078	49	2659	1171	44
Rakovica	267	131	49	124	47	38
Savski Venac	87	47	54	42	22	52
Sopot	2343	1147	49	1617	729	45
Stari Grad	103	63	61	40	22	55
Surčin	1433	594	41	924	285	31
Čukarica	792	384	48	422	166	39

Izvor: Opštine u Srbiji 2007, Republički zavod za statistiku, Beograd 2008, op.cit. 84 strana.

Na osnovu Tabele 2. možemo da vidimo koliki je broj poljoprivrednog stanovništva na teritoriji grada Beograda (35629). Skoro dve trećina (23041) od ukupnog broja ove kategorije stanovništva se bavi poljoprivrednom delatnošću. Sa druge strane oko jedne trećine ovog broja predstavlja izdržavano poljoprivredno stanovništvo.

Na osnovu podataka iz ove tabele uočavamo nejednaku zastupljenost poljoprivrednog stanovništva u opštinama Grada Beograda. Najmanja zastupljenost poljoprivrednog stanovništva je u najurbanizovanim opštinama kao što su na primer: Stari Grad, Savski venac i Novi Beograd. S druge strane najveće učešće poljoprivrednog stanovništva u ukupnom stanovništvu imaju: Sopot (11,5%) i Obrenovac (10,3%). Interesantno je istaknuti da je u čisto gradskim opštinama registrovano poljoprivredno stanovništvo. Predpostavka je da su ti stanovnici prijavljeni u gradu a žive na svom poljoprivrednom gazdinstvu u okolini grada.

Polna struktura poljoprivrednog stanovništva

Prema Tabeli 2. takođe, možemo da uočimo da dolazi do nejednakog smanjenja ne samo ukupnog poljoprivrednog stanovništva, već dolazi i do nejednakog smanjenja muškog i ženskog stanovništva. [8, str. 265] Zanimljivo je da je u ranijim periodima poljoprivredne proizvodnje na ovim prostorima dolazilo da većeg smanjenja muškog stanovništva u odnosu na žensko. Iz prostog razloga što je muško stanovništvo bilo pokretljivije, u smislu promene delatnosti kojom se bavi. Aktivnost van poljoprivrede je preuzela višak muške radne snage, dok su žene nastavile da se i dalje bave poljoprivrednom proizvodnjom, u skladu sa tradicijom. [10, str. 127-129] Danas se uglavnom poljoprivrednom proizvodnjom bave udate žene, jer se devojke školuju i odlaze iz poljoprivrede. Prema popisu iz 2002. godine udeo muškaraca u poljoprivrednoj radnoj snazi iznosio je 57,7 %. Prema ovom popisu beleži se manji procenat poljoprivrednog ženskog u ukupnom ženskom stanovništvu, nego što je procenat kod muškog (10,3 naspram 11,5). [5, str. 242] Prema broja individualnih poljoprivrednih proizvođača koji takođe spadaju u aktivno poljoprivredno stanovništvo na teritoriji grada Beograda možemo da uočimo još drastičniji slučaj smanjenja ženskog stanovništva u odnosu na muško stanovništvo prema popisu iz 2002. godine. Tako na primeru pojedinih opština iz šireg područja Grada Beograda odnos ženskog stanovništva u poljoprivredi prema muškom u procentima iznosi: Barajevo (44%), Grocka (38%), Mladenovac (44%), Sopot (46%) itd. Samo je u opštini Lazarevac (53%) veći broj ženskog stanovništva u odnosu na muško. (Tabela 3).

**Karakteristike kretanja poljoprivrednogstanovništva Beograda
prema popisu iz 2002. godine**

Tabela 3. Individualni poljoprivrednici, po popisu iz 2002. godine

	svoga	žensko	%
Grad Beograd	19569	8296	42
Barajevo	1345	591	44
Voždovac	235	83	35
Vračar	22	8	36
Grocka	3659	1408	38
Zvezdara	176	46	26
Zemun	415	116	28
Lazarevac	1615	859	53
Mladenovac	3469	1541	44
Novi Beograd	79	14	18
Obrenovac	4455	1892	42
Palilula	1680	737	44
Rakovica	41	8	19
Savski Venac	10	3	30
Sopot	1543	706	46
Stari Grad	12	6	50
Surčin	549	181	33
Čukarica	264	97	37

Izvor: Opštine u Srbiji 2007, Republički zavod za statistiku, Beograd 2008, op.cit. 84 strana

Na osnovu tri poslednja popisa stanovništva (1981, 1991 i 2002. godine) (Tabela 4.) možemo da uočimo da je prema zadnjem popisu stanovništva iz 2002. godine došlo do opadanja učešća žena aktivnih u poljoprivredi i na nivou Republike. Na primeru iz 1991. godine uočavamo da se veći broj žena bavio poljoprivredom 57% u odnosu na 2002. godinu 32%. Proces feminizacije je značio i smanjenje radnog potencijala aktivnog poljoprivrednog stanovništva i korišćenja poljoprivrednih mašina, jer se žene pored rada na gazdinstvu bave i radom u okviru domaćinstva.

Tabela 4. Polna struktura poljoprivrednog stanovništva

godina	svoga	indeks	muško	indeks	žensko	
1981.	2285053	100	1040821	100	1244232	100
1991.	1305426	57	594241	57	711185	57
2002.	817052	35	420222	40	396830	32

Izvor: Statistički godišnjak Srbije 2007, Republički zavod za statistiku, Beograd 2007, op.cit. 78 strana.

Starosna struktura poljoprivrednog stanovništva

Starosna struktura zaposlenih, kao i osnovne odlike radne snage u poljoprivrednom području Beograda slična je kao u drugim područjima koja se nalaze u zemljama u tranziciji. Te odlike su:

1. Starosna i obrazovna struktura je nepovoljna,
2. Zaposlenost u primarnom sektoru je visoka,
3. Zaposlenost u tercijarnom sektoru je niska.

Od ukupnog broja starih stanovnika Srbije (1684289) u Gradu Beogradu živi 20,2%. Populacija starih Beograđana je u porastu. Takođe raste i broj najstarijih kategorija stanovništva. [6, str. 101]

U tabeli 5. možemo da vidimo stanje poljoprivrednog stanovništva Beograda prema starosti i aktivnosti. Podaci su dobijeni na bazi popisa iz 2002. godine.

Tabela 5. Ukupno poljoprivredno stanovništvo Beograda prema starosti i aktivnosti, po popisu iz 2002. godine

starost	svoga	% od uk. stanovn.	aktivno, koje obavlja zanimanje			izdržavano
			svoga	% uk.ak. stanovn.	% uk. polj. sta.	
ukupno	35629	2.3	23041	3.2	64.7	12588
ispod 10	2944	2.0	-	3.2	64.7	2944
10-14	1780	2.1	-	3.2	64.7	1780
15-19	2028	2.0	328	2.4	16.2	1700
20-24	1979	1.8	777	1.4	39.3	1202
25-29	2012	1.8	1080	1.2	53.7	932
30-34	1999	1.9	1446	1.5	72.3	553
35-39	2010	2.0	1576	1.7	78.4	434
40-44	2427	2.2	2076	2.1	85.5	351
45-49	3392	2.5	3092	2.7	91.2	300
50-54	3516	2.7	3256	3.4	92.6	260
55-59	2487	3.0	2295	6.8	92.3	192
60-64	2491	2.6	2307	20.6	92.6	184
65-69	1977	2.1	1774	57.9	89.7	203
70-74	2057	2.7	1702	82.0	82.7	355
75 i više	2398	3.0	1255	87.6	52.3	1143
nepoznato	132	1.4	77	2.7	58.3	55

Izvor: Stanovništvo ukupno i poljoprivredno, knjiga 19, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2005, op.cit. 12 strana.

Izdržavano poljoprivredno stanovništvo

Idržavano poljoprivredno stanovništvo predstavlja nezaobilaznu kategoriju prilikom izučavanja poljoprivrednog stanovništva u celini. U ovu posebnu kategoriju stanovništva ulaze: domaćice, deca, učenici i đaci (Tabela 6.). Domaćice su lica koja rade na gazdinstvima – okućnicama seljaka radnika, t.j. reč je o porodicama u kojima muškarci rade van gazdinstva (rade u gradu, stanuju na selu; svakodnevno putuju do radnog

**Karakteristike kretanja poljoprivrednogstanovništva Beograda
prema popisu iz 2002. godine**

mesta), a žene rade na gazdinstvu. U pogledu broja dece, učenika i studenata može se primetiti trend opadnja. Migracije su učinile svoje: selo kao rezervoar učenika i studenata je iscrpljen, broj mladih sa sela se smanjuje. Sa druge strane gradovi su podmlađeni. Po pitanju izražavanog stanovništva veća je zastupljenost žena u odnosu na muškarce. U procentima bi to značilo da je 59% izdržavanog stanovništva žene. Neujednačena zastupljenost izdržavanih lica među ženskim i muškim stanovništvom u radno sposobnom uzrastu je pokazatelj ne samo ekonomske nejednakosti već i neravnopravnog društvenog položaja polova. [7, str. 66]

Tabela 6. Izdržavano poljoprivredno stanovništvo

	svega	Od toga							
		žen- sko	%	doma- ćice	%	deca pred.	uč. O.Š.	stu- denti	osta- li
Grad Beograd	12588	7534	59	2531	75	1896	2792	1181	3581
Barajevo	453	269	59	101	45	46	88	55	149
Voždovac	317	198	62	63	48	30	63	28	94
Vračar	71	30	42	2	250	5	19	9	14
Grocka	2435	1499	61	596	66	394	511	213	651
Zvezdara	333	192	58	63	67	42	71	29	91
Zemun	582	330	57	127	68	86	150	50	124
Lazarevac	581	377	65	142	62	88	101	50	184
Mladenovac	1617	975	60	286	85	242	386	147	501
Novi Beograd	293	154	52	31	125	39	60	31	93
Obrenovac	2503	1508	60	521	76	399	542	221	740
Palilula	1547	907	59	270	98	265	361	157	425
Rakovica	143	84	59	19	84	16	34	15	45
Savski Venac	45	25	55	3	100	3	12	9	4
Sopot	726	418	57	111	102	113	175	78	227
Stari Grad	63	41	65	2	350	7	22	6	15
Surčin	509	309	61	128	55	71	120	52	122
Čukarica	370	218	59	66	78	50	77	31	102

Izvor: Opštine u Srbiji 2007, Republički zavod za statistiku, Beograd 2008, op.cit.

Ovakvo statističko prikazivanje promena je već dovoljno upečatljivo u pogledu izraza o značaju i suštini promene. Međutim, ako se ima u vidu da nije reč o završenom procesu, već o procesu koji je u toku, onda se podatak o stalnom opadanju broja poljoprivrednog stanovništva može u više pravaca korigovati. S jedne strane, dakle, dolaziće do daljeg smanjenja poljoprivrednog stanovništva i apsolutno i relativno, a s druge, oni koji ostaju u poljoprivredi u dobrom broju su starci i starice. To znači da će se u budućem vremenu broj poljoprivrednog stanovništva još više smanjivati.

Zaključak

Proces smanjenja poljoprivrednog stanovništva će i dalje teći, ali ne tako dinamično kao ranijih godina. U budućnosti će se sve manji broj ljudi baviti poljoprivrednom proizvodnjom i živjeti od nje. Doći će do uvećanja broja radnika u nepoljoprivrednim zanimanjima na selu.

Sa druge strane smanjenje broja poljoprivrednog stanovništva, naročito aktivnog poljoprivrednog stanovništva, vodi produktivnijoj i racionalnijoj poljoprivrednoj proizvodnji. Transfer radne snage iz poljoprivrede u nepoljoprivredne delatnosti ima uticaj i na razvoj poljoprivrede i na razvoj delatnosti u koje ta radna snaga dolazi. U periurbanim područjima Beograda dolazi do smanjenja agrarnog stanovništva.

Pojava nedovoljne zaposlenosti radne snage u poljoprivrednim delatnostima doprinosi postojanju visokog agrarnog pritiska, odnosno viška poljoprivredne radne snage u odnosu na zemljišne fondove. Prisustvo visokog agrarnog pritiska karakteristično je za početnu etapu razvoja privrede, odnosno za privrednu nerazvijenost. Transfer poljoprivrednog stanovništva u nepoljoprivredne delatnosti otvara veće mogućnosti primene poljoprivrednih mašina u poljoprivrednoj proizvodnji. Na smanjenje broja poljoprivrednog stanovništva i agrarnog pritiska uticala je i promena strukture potrošnje stanovništva u pravcu većeg učešća industrijskih proizvoda.

Smatramo da se do sada proces odlaska poljoprivrednog stanovništva ravnomerno nadoknađuje uvođenjem poljoprivrednih mašina. Ovakva konstatacija može biti od relativnog značaja i za Beograd, odnosno da li postoji ravnoteža ili ne, zavisi od više faktora, odnosno može se uzeti više kriterijuma:

1. Da li naša poljoprivreda uspeva da proizvede dovoljno prehambenih proizvoda i dovoljno sirovina za industriju,
2. Zadovoljava li naš sadašnji izvoz poljoprivrednih proizvoda,
3. Da li je poljoprivreda dovoljno mehanizovana,
4. Koliki je stepen produktivnosti rada u našoj poljoprivredi i dr.

**Karakteristike kretanja poljoprivrednogstanovništva Beograda
prema popisu iz 2002. godine**

Literatura

1. Statistički godišnjak Beograda 1979, Republički zavod za statistiku, Beograd, 1980.
2. Statistički godišnjak Srbije 2007, Republički zavod za statistiku, Beograd 2007.
3. Popis stanovništva, domaćinstva i stanova 2002, Stanovništvo ukupno i poljoprivredno, knjiga 19, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2005.
4. Opštine u Srbiji 2007, Republički zavod za statistiku, Beograd 2008.
5. Grupa autora, Stanovništvo i domaćinstva Srbije prema popisu 2002. godine, Republički zavod za statistiku, Bograd, 2006.
6. Devedžić Mirijana., Demografske karakteristike starog stanovništva Beograda; Glasnik srpskog geografskog društva, broj 2, Bograd, 2007.
7. Kuburović Ankica, Rodna neravnopravnost na primeru socio-demografskih struktura stanovništva Beograda, Stanovništvo, br. 1, Beograd 2007.
8. Rašević Mirijana, Penev Goran, Demografska sadašnjost i neposredna budućnost Beograda, Sociološki pregled XXXV, Broj 3-4, Beograd, 2001.
9. Rašević Mirijana, Penev Goran, Demografska slika Beograda na početku 21. veka, Stanovništvo 1, Beograd.
10. Simonović Dragoljub, Ekonomika poljoprivrede, Univerzitet u Nišu, Niš, 1990.

**DEMOGRAPHY OF AGRARIAN POPULATION
IN BELGRADE ACCORDING TO 2002 CENSUS**

Abstract: There will still be decrease in the number of agrarian population of Belgrade, however, not so much as in the previous years. In the future, fewer and fewer people will be involved in agrarian production and live on it. There will be an increase in the number of people having jobs out of the agrarian industry. On the other hand, decrease in the number of agrarian population, especially active agrarian population will lead to a more productive and rational agricultural production. Work force transfer from agriculture to industries not related to agriculture will also influence the development of agriculture and industries to which the work force will be transferred.

Key words: agrarian population, transition, work force employment.